

2. Бухкало С. И. Ресурсосберегающие технологии использования полимерных отходов // Интегрированные технологии та енергозбереження / С. И. Бухкало. – Х. : НТУ “ХП”, № 2, 2001. – С. 106–112.
3. Кузык Б. Н. Вызов XXI века : Энергоэкологический кризис и альтернативная энергетика / Б. Н. Кузык. – М. : Институт экономических стратегий, 2007. – 76 с.
4. Надежность и эффективность в технике. Справочник : В 10 т. Т. 3. Эффективность технических систем / Под общ. ред. В. Ф. Уткина, Ю. В. Крючкова. – М. : Машиностроение, 1988. – 328 с.
5. Новицкий Н. И. Сетевое планирование и управление производством : учеб.-практ. пособие / Н. И. Новицкий. – Минск : Новое знание, 2004. – 159 с.
6. Сухарев О. С. Теория эффективности экономики / О. С. Сухарев. – М. : Финансы и статистика, 2009. – 368 с.

УДК 330.334.(722)

Л. Л. ПАЛЄХОВА

Дніпропетровський національний гірничий університет

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО ЛІЗИНГУ В АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ

Досліджено проблеми активізації інноваційного розвитку промислових регіонів шляхом використання лізингового механізму. Уточнено сутність економічних категорій “інноваційний розвиток регіону”, “інноваційний лізинг”. Визначена роль інноваційного лізингу у розвитку промисловості регіону.

The problems of facilitating the innovative development of industrial regions through the use of leasing mechanism are studied. The article specifies the nature of economic categories ‘innovative development of a region’ and ‘innovation leasing’. The function of innovation leasing in the context of industrial development of a region is defined.

Ключові слова: інноваційний розвиток регіону, фінансово-економічне забезпечення інноваційного розвитку, інноваційний лізинг.

Вступ. Кризові явища, якими позначений сучасний економіки в усьому світі, значно ускладнюють проблему оздоровлення вітчизняного виробництва. Через економічні, політичні, соціальні, екологічні та інші причини перестають діяти стимули саморозвитку територіально-виробничих комплексів. У 2009 р. в промислових регіонах України частка збиткових підприємств досягає у середньому 50 %; збитковість добування паливно-енергетичних корисних копалин складає 3,8 %, металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів – 2,3 % [1]. Провідними вченими-економістами світу давно визнаний той факт, що головним джерелом росту виробництва є капітал, для збільшення якого потрібні вкладання в науку, техніку, технології. Для досягнення стійких конкурентних переваг національної економіки необхідне комплексне та системне оновлення виробничого сектору, що можливе тільки за наявності обґрунтованої інноваційно-інвестиційної політики промислових регіонів. У зв'язку з чим виникає низка питань, з яких головними є: по-перше, розуміння сутності та завдань інноваційного розвитку регіонів, що спирається на європейські принципи сталого розвитку та програмно-цільовий підхід; по-друге, визначення фінансового механізму забезпечення реалізації інноваційного потенціалу регіонів.

Як відомо, внутрішні накопичення більшості діючих підприємств мізерні, а банківське кредитування наукоємних та високотехнологічних проектів розвитку майже припинилося. За останній рік обсяг інвестицій в основний капітал у головних промислових регіонах – Дніпропетровському, Донецькому, Луганському знизився більш, чим на 50 %. Зрозуміло, що потрібні альтернативні підходи щодо фінансової підтримки інноваційних процесів у виробничій сфері. Гнучкі інструменти інвестування, такі як лізинг, можуть стати потужним імпульсом концентрації фінансових ресурсів на вирішальних, пріоритетних проектах інноваційного розвитку промислових регіонів, створити і закріпити нові зв'язки з іноземними інвесторами.

Постановка завдання. Мета статті є проаналізувати роль інноваційного лізингу в активізації інноваційний процесів, обґрунтувати теоретико-методичні засади щодо застосування цього механізму для забезпечення сталого інноваційного розвитку промислового регіону. Для досягнення цієї мети визначено такі основні завдання: розкрити соціально-економічну природу наукових категорій “інноваційний розвиток регіону” та “інноваційний лізинг”, визначити роль і особливості застосування інноваційного лізингу з метою оновлення виробничої сфери промислового регіону.

Результати дослідження. Економічна теорія накопичила цінний досвід щодо проблеми інноваційного розвитку економіки на національному, регіональному і на місцевому рівнях. Фундаментальна роль інновацій в суспільному відтворенні обґрунтована в трудах Д. Бекаттіні, П. Друкера, Р. Кемегні, М. Портера, Х. Рігса, Ф. Хайека та інших зарубіжних вчених. В роботах М. Кондратьєва, П. Сорокіна, Й. Шумпетера, Ф. Броделя, Г. Менша закладені теоретичні засади інноваційного процесу як об'єктивно обумовленого періодичного онов-

лення суспільства. Т. Хегерстрандом пропонується теорія дифузії нововведень, що стало важливим кроком у визначенні зв'язку інновацій та територіального розвитку. Методологія, моделі та методи управління інноваційними процесами в національній економіці розробляються в працях відомих вітчизняних економістів: О. Амоші, Л. Безчасного, В. Геєця, С. Ілляшенко, О. Лапко, В. Мельника, В. Пілюшенко, В. Семиноженко, А. Чухно та інших. Проте не вирішеною частиною загальної проблеми остається розробка теоретичних та методичних засад сталого інноваційного розвитку регіонів, застосування гнучких інструментів інвестування, що базуються на комплексі фінансово-матеріальних відносин, таких як лізинг.

Перш за все необхідне уточнення відповідного понятійного апарату, а саме термінів “інноваційний розвиток регіону” та “інноваційний лізинг”. Це сприятиме: по-перше, адекватному розумінню завдань інноваційний розвиток регіону, його інноваційного потенціалу та пріоритетів в інвестуванні проектів розвитку, по-друге, вивченню можливостей та особливостей застосування лізингового механізму для підтримки інноваційної політики регіону.

Відзначимо, що ЗУ “Про інноваційну діяльність” надає визначення інновації, яке є цілком адекватним до міжнародних стандартів: “інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентноздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери” [2]. Тобто під інновацією ми розуміємо кінцевий результат інноваційного процесу, який знаходить втілення у вигляді новоствореного чи удосконаленого продукту, що впроваджується на ринку, або новоствореного чи удосконаленого технологічного процесу, що впроваджується у практичну діяльність, або нового підходу до якоїсь соціальної послуги. Інноваційний процес можна визначити як комплекс сукупних дій щодо створення, опанування та впровадження нововведень у соціально-економічну систему з метою її оновлення та підтримки конкурентноздатності. Головною метою регулювання інноваційних процесів є активізація інноваційної діяльності через кооперацію, прискорення обміну інноваційних ресурсів та цілеспрямованої підтримки окремих інноваційних проектів всередині регіону.

На регіональному рівні суспільні відносини мають свої особливості організації, що обумовлені взаємозалежними та часто конфліктними завданнями, інтересами та потребами суб'єктів підприємницької діяльності, органів державного управління та населення. Згідно Д. Бекаттіні промислові райони (регіони) є промисловими агломераціями, в яких суспільство та виробничі структури мають тенденції “зливатися”, тобто є не просто сукупністю економічних відносин окремих суб'єктів, а складною соціально-економічною системою, що включає різні екологічні, соціальні, інші зв'язки та їх синергетичні ефекти [3, с. 42]. Суб'єкти підприємництва, що приймають або потенційно можуть приймати участь в інноваційно-інвестиційних процесах, керуються насамперед своїми стратегіями поведінки на ринку, вільні у виборі варіантів розвитку та очікують отримання певних вигід. Проте у масштабах регіону дії усіх учасників інноваційних процесів повинні бути узгоджені та підпорядковані головній цілі розвитку регіону – комплексному вирішенню економічних, соціальних та екологічних завдань, враховуючи інтереси держави у цілому та населення, у тому числі майбутніх поколінь [4].

Таким чином, інноваційний розвиток регіону, на нашу думку, являє собою процес системного створення та реалізації науково-технічного та інтелектуального потенціалу регіону, що спрямований на досягнення істотного, довгострокового поліпшення структури та якості соціально-економічної системи в рамках певного географічного простору, включаючи інтегроване вирішення пріоритетних економічних, соціальних, та екологічних проблем територіальної громади та забезпечення інтересів майбутніх поколінь. Дослідження праць Ф. Хайека, П. Друкера, О. Амоші, О. Лапко доводять, що створення механізму інноваційного розвитку, у тому числі на регіональному рівні, включає вирішення наступних проблем: формування системи державної підтримки фундаментальних і пошукових досліджень; посилення інноваційного характеру виробництва; вибір доцільних інструментів і джерел фінансування.

Проведений аналіз фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Дніпропетровській області свідчить, що близько 80 % усіх коштів складають власні кошти. Стан зовнішніх джерел фінансування інноваційного розвитку характеризується мізерністю банківського кредитування, нерозвиненістю фондового ринку, практичною відсутністю недержавних інноваційних фондів та венчурних компаній, низькою долею прямих іноземних інвестицій. У цій ситуації лізинг може стати альтернативним механізмом інвестування, який спрямований на безпосередню організацію інноваційного процесу в регіоні, з урахуванням його складності та багатоаспектного виміру. Оскільки інноваційний лізинг є відносно новим фінансовим інструментом, існує необхідність уточнення його поняття, завдань та особливостей застосування в практиці управління інноваційним розвитком промислового регіону.

У законодавстві України лізинг визначається: по-перше, як система економічних відносин між учасниками лізингової угоди, що пов'язані між собою передачею майна у тимчасове використання на підставах платності та зворотності; по-друге, як вид підприємницької діяльності з надання фінансових послуг. Згідно ст. 292 ГК України лізингом вважається господарська діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне користування другій стороні (лізингодержувачу) на визначений строк майна, що належить лізинго-

давцю або надувається ним у власність (господарське відання) за дорученням чи погодженням лізингоодержувача у відповідного постачальника (продавця) майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів. Фактично це визначення відтворене у ст. 806 ЦК України, який, однак більш чітко розділяє види лізингу на прямий (або оперативний) та непрямий (або фінансовий).

Прямий лізинг передбачає передачу у лізинг власного майна лізингодавця, набутого без попередньої домовленості з лізингоодержувачем, а непрямий лізинг – майна, що спеціально придбавається для передачі у лізинг відомому лізингоодержувачу. Згідно зі ст. 1 ЗУ “Про фінансовий лізинг” за договором фінансового лізингу лізингодавець зобов’язується набути у продавця (постачальника) у власність майно відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов, передати його у користування лізингоодержувачу на визначений строк (не менше одного року) за встановлену плату (лізингові платежі). Цей вид лізингу має особливу економічну природу і здатний зробити вагомий внесок в інноваційний підйом та розвиток промислових регіонів.

Сукупність організаційно-правових та економічних переваг фінансового лізингу у порівнянні з банківськими позиками актуалізує його застосування як механізму інвестування інноваційних процесів. За своєю економічною суттю фінансовий лізинг виступає альтернативою фінансовому кредитуванню придбання засобів виробництва, що надається під заставу цих засобів. Схожість полягає в поетапному погашенні основної суми кредиторської заборгованості (погашення вартості об’єкту лізингу або кредиту), виплаті винагороди за послугу (за право користування об’єктом лізингу або за право користування кредитом). Щоб вирішити проблему фінансування, як і при лізингу, лізингоодержувач міг би взяти кредит у банку та самостійно придбати об’єкт лізингу. Крім того, комерційний банк з метою забезпечення повернення кредиту зберігає за собою право власності на заставу до повного погашення кредиту. У лізингу лізингоодержувач також може стати власником майна тільки після закінчення строку договору.

Проте інвестиційні можливості лізингу в інноваційній сфері значно вище ніж у кредиту. Банки мають досить високі нормативи розмірів заставного покриття, тому, як правило, фінансують лише частину вартості проекту. Лізингові відносини не обмежуються повним фінансуванням проекту; до моменту остаточного розрахунку за придбання основних фондів лізингодавець, як правило, здійснює необхідне додаткове інвестування. Оскільки частина лізингових платежів відноситься на валові витрати, база оподаткування лізингоодержувач зменшується. Таким чином фінансовий лізинг надає можливість промисловим суб’єктам оновлювати свої фонди на більш вигідних засадах і зосереджувати зусилля на ефективному впровадженні та опануванні нової техніки та технологій.

Оскільки лізинговий механізм, що забезпечує інноваційні процеси, має певні якісні відмінності, в літературі виділяється особлива економічна категорія “інноваційний лізинг”. Т.А. Черемисова визначає інноваційний лізинг як господарську операцію, що передбачає надання інвестором (лізингодавцем) у виняткове користування підприємству-виконавцю інноваційного проекту (лізингоодержувачу) основних засобів, що є власністю лізингодавця або набуваються ним у власність за дорученням і погодженням із лізингоодержувачем у відповідного продавця основних засобів, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів та на термін реалізації інноваційного проекту, який не перевищує терміну повної амортизації таких основних засобів [5]. Однак, на наш погляд, економічний зміст інноваційного лізингу є набагато глибшим і не обмежується тільки діями з фінансування придбання майна та сплатою (отриманням) лізингових платежів, яке передбачено умовами лізингового договору.

Особливість інноваційного лізингу проявляється у тому, що він з’являється на ринку лізингових послуг одночасно з інноваційним продуктом і супроводжує увесь процес його опанування та впровадження у життя. Фінансово-економічні відносини, які виникають з приводу здійснення лізингової операції, імплементуються в інноваційний процес, переплітаються з організаційно-правовими відносинами, що забезпечують створення та/або просування інноваційного продукту на промисловому ринку регіону та за його межами. Лізинг як засіб інвестування інноваційного проекту набуває нового якісного змісту, стає елементом інноваційного процесу, сам стає залежним від компонентів інноваційної діяльності; сторони лізингового договору стають учасниками інноваційного процесу, приймають безпосередню участь в управлінні та здійснюють контроль за реалізацією інноваційного проекту [6].

Таким чином, вважаємо, що інноваційний лізинг можна визначити як специфічний вид фінансово-економічних відносин між суб’єктами лізингового договору (лізингодавцем, лізингоодержувачем, продавцем лізингового майна) з приводу забезпечення інноваційної діяльності та/або впровадження інноваційного продукту на промисловому ринку.

Інноваційний лізинг має здатність стати потужним інструментом фінансування інноваційного розвитку промислового регіону. Модель інноваційний розвиток регіону передбачає, насамперед: досягнення сталого розвитку територіальної громади, у тому числі створення наукоємного та конкурентоспроможного виробничого комплексу, підвищення рівня життя населення та якості навколишнього природного середовища; сприяння реалізації на регіональному рівні національних програм економічного, соціального та екологічного напрямку; підтримку інноваційно-комерційних інтересів підприємницького сектору З цієї точки зору для регіону можуть бути цікаві високотехнологічні проекти, що відрізняються високим інвестиційним ризиком. Для Дніпропетровської області, наприклад, являє особливий інтерес розвинення діяльності у таких секторах, як альтернативна

енергетика, інформативні технології, оптоелектроніка, новітні технології в гірничому ділі, матеріалознавстві, машинобудуванні та інші [7].

Підкреслимо, що ефективне використання можливостей інноваційного лізингу як інструменту активізації розвитку промислового регіону вимагає подальшого поглибленого дослідження та розробки низки інституційних, правових та організаційних питань. Так, у відмінності від закордонної практики, зокрема російської, в п. 2 ст. 3 Закону “Про фінансовий лізинг” визначається, що земельні ділянки та інші природні об’єкти, цілісні майнові комплекси підприємств та їх відокремлені структурні підрозділи (філії, цехи, дільниці) не можуть бути предметом лізингу.

Дані обмеження, на жаль, значно звужують можливості застосування лізингового механізму в інвестуванні крупних промислових проєктів. Наприклад, відродження ЗАТ “Нікопольський кранобудівний завод” потребує комплексної модернізації ливарного цеху.

Важливе значення має створення інституціонального середовища для функціонування венчурного капіталу. Необхідне формування науко-виробничих корпоративних структур і партнерських відносин між підприємницькими суб’єктами, науково-дослідними організаціями, інвесторами та владою. Інноваційний лізинг у формі партнерства може успішно використовуватися для вирішення важливих соціально-економічних проблем регіону, у тому числі в житлово-комунальній сфері, будівництві, альтернативного виробництва енергії, т.д. Партнерство передбачає різні варіанти спільного інвестування і відповідний розподіл отриманого результату. Проте, на жаль, в українському законодавстві відсутні прямі норми щодо регулювання інституту партнерства або кооперативної угоди між державою, наукою і бізнесом.

З метою забезпечення оптимальної реалізації інноваційних лізингових проєктів поряд з такими традиційними методами, як застава, гарантії банків та страхування, доцільне застосування похідних інструментів фондового ринку, у тому числі опціону, ф’ючерсів, т.д. Потребує додаткового дослідження проблема поєднання нових інструментів фінансового ринку, що дозволяє конструювати різні варіанти фінансових механізмів з метою стимулювання та забезпечення інноваційного розвитку промислових регіонів.

Висновки. Таким чином, дослідження показало, що інноваційний розвиток регіону являє собою процес системного створення та реалізації науково-технічного та інтелектуального потенціалу регіону, спрямований на досягнення істотного, довгострокового поліпшення структури та якості соціально-економічної системи в рамках певного географічного простору, включаючи інтегроване вирішення пріоритетних економічних, соціальних, та екологічних проблем територіальної громади та забезпечення інтересів майбутніх поколінь.

В умовах обмеженості фінансово-кредитних ресурсів інноваційний лізинг може стати потужним інструментом фінансування пріоритетних інноваційних проєктів, з урахуванням складності та багатоаспектного виміру завдань сталого розвитку промислового регіону. Інноваційний лізинг можна визначити як специфічний вид фінансово-економічних відносин між суб’єктами лізингового договору (лізингодавцем, лізингоодержувачем, продавцем лізингового майна) з приводу забезпечення інноваційної діяльності та/або впровадження інноваційного продукту на промисловому ринку.

Враховуючи великий потенціал інноваційного лізингу як інструменту інвестування інноваційних процесів в промислових регіонах, окремі аспекти цієї проблеми потребують додаткового дослідження. Зокрема вимагають розробки питання партнерства або кооперативної угоди між державою, наукою і бізнесом, поєднання з іншими інструментами фінансового ринку.

Література

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
2. ЗУ “Про інноваційну діяльність” від 4.07.2002 р., № 40–IV / Верховна Рада України // ВВР України. – 1992. – № 36. – С. 266.
3. Брикова І. Концепція міжнародної конкурентоспроможності національного регіону та її практичний вимір / І. Брикова // Міжнародна економічна політика. – № 4. – 2006. – С. 29–53.
4. Палехова Л. Л. Економічні аспекти сталого розвитку промислового регіону / Л. Л. Палехова // Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Національний лісотехнічний університет України. – 2005. – С. 127–129.
5. Черемисова Т. А. Активізація інноваційного розвитку промисловості на засадах лізингу : Автореф. дис... канд. екон. наук : 08.07.01. – Кривий Ріг, 2005. – 20 с.
6. Палехова Л. Л. Фінансові механізми активізації промислового ринку / Л. Л. Палехова // Науковий вісник НГУ. – 2005. – № 8. – С. 100–105.
7. Регіональна програма інноваційного розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року : Рішення Дніпропетровської облради від 24 грудня 2004 року, № 493–24/IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.adm.dp.ua.